Čas nezadržitelně běží, socialismus nedávno ještě reálný se rozpouští v zapomínání a pro nepamětníky se ztrácí v mlze bezobsažných frází a představ. Mánička je pro mnohé už zase jen ta loutka od Hurvínka, StB něco jako pohádkoví loupežníci. Někdejší rebelující mladí se mění ve starce, které to pudí k bájnému vyprávění o tom, co kdysi bývalo a už není. Nepřekvapí proto, jak výraznou linii současné české literatury tvoří návraty: jací jsme byli a jaké to tenkrát bývalo.

Vzpomínkové prózy s touto tematikou si osobně rozděluji na dva typy. Za vzorové reprezentanty typu prvního (a početnějšího) považuji Placákova *Fízla* nebo Šabachův *Občanský průkaz*, tedy prózy, jejichž spojujícím prvkem je autorova potřeba pochlubit se tím, jak jsme za bolševika statečně vzdorovali a báječně trpěli. Základním gestem je tu heroizace sebe sama, z níž pak často vyplývá i to, co nazývám *vždyvědoucnost*, totiž autorská sebeprojekce do vypravěče, který přece už tehdy jasnozřivě věděl totéž, co autor ví dnes. Snaha o potvrzení vlastního významu vede k volbě dokumentárních forem vyprávění, respektive k orientaci na zábavné historky, jež mají silou osobního svědectví doložit, že to tak fakt – ale fakt a dovopravdy – bylo.

Život na Kdysissippi naštěstí patří k jinému typu vzpomínkových návratů. Jeho autor svou roli jako přímého účastníka dějů potlačil a místo toho reminiscenci časů undergroundu sedmdesátých a osmdesátých let pojal jako sérii krátkých próz – povídek, která každá po svém přibližuje ovzduší tehdejší podivné doby, jednotlivé figury a lidské typy, zvláštní místa, dávné události a činy. Prokázal přitom schopnost živě vyprávět a vytvořit galerii příběhů o lidech, kteří se tehdy navzdory všemu snažili žít po svém, a to co „nejdál od organizované debility" stádního socialismu.

I u Kozelky je kdesi v pozadí osobní zkušenost. Hrdiny jeho próz jsou proto zpravidla konkrétní osoby z galerie literárního a hudebního undergroundu a politického disentu – jen namátkou: Jirous, Venera, Bondy, Brikcius, Pánek, Bok, Stankovič, Brabenec, Němcová, Hlavsa, Lampl… V důležitých rolích a fiktivních setkáních se tu však mihnou i lidé jako Havel, Chalupecký, Holan, Zrzavý či Erich Fromm. A k významným figurám knihy vedle intelektuálů patří také další lidé na okraji, s nimiž se ten, kdo se rozhodl žít jinak, nutně setkával: dělníci, cigáni, vězni, magoři…

Při vyprávění o této různorodé společnosti má ale Kozelka velmi daleko k tomu, aby své vzpomínky jen ilustroval. Před popisným dokumentem dává přednost volné imaginaci, literární hře, mýtu. Záměrně staví na napětí mezi výchozím faktem a umocňujícím výmyslem, nadsázkou. Své postavy vtahuje do pregnantně formulovaných literárních situací, které jsou možná trochu reálné, pravděpodobněji ale trochu smyšlené, či přesněji domyšlené tak, aby vyjadřovaly podstatu lidských postojů a atmosféru evokovaného okamžiku či místa.

Přiznám se, že Milana Kozelku považuji v rámci současné české literatury za dosud nedoceněného autora tak obtížného žánru, jako je krátká povídka. Ne vždy se mu sice zcela zadaří, zařazuje do svých knih více textů, než by musel, ale jeho nejlepší prózy jsou důkazem neobyčejného smyslu pro groteskní rozehrání tématu, pro pointu, komiku a skrytý sarkasmus života. Příkladem může být hned první povídka knihy (*Johne, utíkej*): anekdota líčící rodinu disidenta, jež je několikrát po sobě vyrušena zvoněním sousedky, která si přichází něco vypůjčit. Titulního hrdinu Johna Boka strach před zatčením pokaždé donutí k tomu, aby utekl oknem a přes střechy na ulici. Když se však po chvíli opatrně vrací, situace se opakuje – tak dlouho, až to John vzdá a jde sousedce sám otevřít… bohužel právě v okamžiku, kdy s ní přicházejí i estébáci.

Kozelkova próza je nejlepší tam, kde je nepatetickou výpovědí o životě v zemi, v níž všichni byli tak trochu v kriminále a kde se pouhá připomínka svobody, například toho, že existují města, jako jsou Paříž, New York či Benátky, a dá se do nich cestovat, jevila jako provokace, za niž je nutné tomu, kdo to tvrdí, rozbít hubu. Klíčovým rysem Kozelkova přístupu k literatuře i životu je přitom jeho schopnost skrze fikci znovuprožívat atmosféru doby a její myšlenkový rozměr. Ještě důležitější pak je Kozelkova schopnost inteligentní ironie, a to nejenom té, která útočí na protivníky, ale také sebeironie, schopné z odstupu vidět i samotný disent a underground jako hnutí. Působivější než poněkud prvoplánově satirické povídky typu *Na tom pražským mostě* (vysmívající se oficiální kultuře) tu proto jsou texty pohrávající si například s groteskní vizí střetu mezi disentem a fanoušky ostravského Baníku (*Birthday Party*), nebo ty, v nichž autor domyslel čin, jímž příslušníci undergroundu kdysi reagovali na Hrabalovo podrobení se komunistickému režimu. Povídka *Jednodenní Koniáš*, vyprávějící o pálení Hrabalových knih, může být navíc ukázkou autorovy oblíbené metody významové konfrontace několika odlišných kontextů: její sdělení totiž vyrůstá ze suchého výčtu toho, kdo jaké Hrabalovo dílo s opovržením hází do ohně.

Častým předmětem Kozelkova přívětivého sebevýsměchu je také zplanění gesta revolty, ať již na sebe bere podobu marného *Čekání na Vaška*, tedy na Havla stále obklopeného zahraničními novináři, hospodského tlachání Egona Bondyho při fiktivním rozhovoru s revolucionáři a teroristy, kteří volají po skutečné akci (*Boží bojovníci*), anebo vyprávění o po česku zpackaném pokusu o atentát v metru (*Underground*).

Obávám se však, že pro budoucnost má Kozelkův způsob psaní v sobě jedno úskalí: ve značné míře je to literatura pro zasvěcené, jejíž pochopení se opírá o předpoklad, že čtenář bude vědět, kdo se skrývá za jmény a činy, a bude schopen dešifrovat důmyslné napětí mezi inspirací a vyprávěním. Mějme-li se jako čtenář s některými jeho povídkami, může to být právě proto, že mi leckdy chybí osobní znalost faktů. A protože u potenciálních budoucích čtenářů nemůžeme očekávat to zaujetí pro literaturu, jaké Milan Kozelka přisuzuje například hrdinovi povídky *Jan Zlatoústý*, obávám se, že to nebude dlouho trvat a četba této knihy bude bez rozsáhlého poznámkového aparátu čtenářům dosti nedostupná.

Kozelkova ironie se obrací i proti žvatlavým posuzovatelům uměleckých činů. Jako varování pro recenzenta lze číst povídku *Zabiják*, v níž je prožitek muže brodícího se dobrovolně proti ledovému proudu konfrontován s intelektuálními žvásty, které o tom body-artu naplká jakýsi Doktor.

Proto raději končím.

Pavel Janoušek

JEDNA OTÁZKA PRO BRAŇO HOCHELA

V poslední době si část mladších literárních publicistů zoufá nad stavem současné české literatury a literární kritiky a mluví v této souvislosti o krizi. Vidíte jako šéfredaktor významného slovenského časopisu podobné tendence i ve slovenském literárním životě? Pokud ano, napadá vás nějaké vysvětlení?

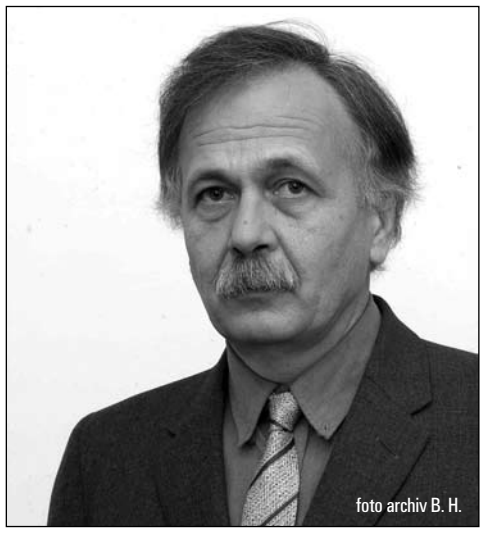
foto archiv B. H.

Predstava, že by slovenskí/českí roľníci zanechali polia napospas počasiu, že by slovenskí/českí šustri nechali na kopytách rozošité čižmy, keď vyšla *Marína* (*Máj*), je absurdná. *Marínu* bezprostredne recipovalo niekoľko desiatok (*Máj* o niekoľko menej desiatok) vzdelancov, kritické reflexie sa objavili so značným (až generačným) oneskorením. Literatúra a jej kritika boli – v kríze? Dedičstvo adorácie slovenského/českého národného obrodenia, ktoré boli aj literárne, a najmä literátmi „usmerňované", utvorilo romantickú predstavu o stredobodnosti literatúry, ktorú predstavu do- a premanipuloval nečítajúci boľševik, za ktorého čitateľstvo hľadalo a nachádzalo často nie estetiká, skôr anestetiká proti všadeprítomným zhubnostiam. Ambiciózna literatúra, literatúra experimentu (i jej kritika) vždy reálne bola na okraji spoločenských bojov (a záujmu), takmer vždy mala vyhradené iba laboratórium pre hŕstku nadšencov. Ta sa vracia, presnejšie: tam si ju uvedomujeme – a hneď nám je do plaču.

V Kultúrnom živote som začiatkom 90-tych rokov sťaby komentár k lamentu nad nezáujmom o literatúru, ktorý lament podnietilo málo publika na literárnych podujatiach, uverejnil článoček Ph. Rotha: ten sa tešil, že na besede s ním sa na Columbijskej univerzite v New Yorku stretlo a porozprávalo o literatúre 14 ľudí.

Takže v Česku si zúfajú mladci? U nás viac nariekajú starci… Akáže však kríza? Pôvodné knihy vychádzajú ako huby po daždi – ľahšie je vydať si knižku ako podstúpiť tortúru s prísnym redaktorom literárneho periodika. Bestselleristom rastú účty, ale každý rok sa objavia aj dva tri tituly, ktoré aj potešia, aj majú kvality pretrvať. A kritika? Tá pravá, axiologicky orientovaná a odborne krytá, sa akosi stratila z printových masmédií, ubúda jej tiež v jej najprirodzenejšom prostredí – v literárnych a kultúrnych periodikách, ale na Slovensku sa jej dobre darí v akademickom prostredí, na akademických nosičoch (konferencie, zborníky, postupové práce). Ako šéfredaktorovi *Revue aktuálnej kultúry RAK* mi to v uzávierkových okamihoch spôsobuje starosti. Ale problém „definoval" už P. Zajac, ktorý koncom 60-tych rokov príspevok o kríze literatúry zakončil: *„Literatúra je v kríze – a desiata na stoloch."* Mnohí autori i kritici, ktorí majú na viac, si radšej zarábajú na luxusné desiaty pofidérnymi textami v polobulvári a bulvári. Ich voľba, prajme im dobré trávenie. My sa v laboratóriu literatúry cítime fajn – aj v časoch literárnych a literárnokritických „kríz" ***miš, bs***

S ÚCTOU

NECHAJÍ SI JE ZJISTIT. Návštěvníci červencového pražského koncertu Toma Waitse to nebudou mít jednoduché – organizátoři si je nechají zjistit. Vstupenky totiž musí mít na sobě vytištěno jméno svého vlastníka a bez občanského průkazu nikdo nebude vpuštěn. Že by se vracely ty dávné doby, kdy při některých kulturních událostech – ovšemže pouze v zájmu bezpečnosti celé společnosti, že ano – probíhaly perlustrace? Anebo někdo jen vymyslel, jak snadno přijít k databázi jedné cílové skupiny spotřebitelů? Ať tak či jinak, kdo chce za každou cenu Waitse vidět, měl by se raději utěšovat známým murphyologickým zákonem: *Nikdy nehledej zlý úmysl za tím, co lze vysvětlit prostou blbostí.* ***uoaa***

MEDIÁLNÍ BUCHAR *semlel Pyšákovu šéfku. Frugálně po česku: Tak to sedí!* – Kdepak, nenasadili jsme odposlech ve skejtparku, to si jen Patrik Linhart přečetl Haklův nový román *Let čarodějnice* a napsal o něm recenzi na *Portál české literatury*. Jat stylem knihy, neodpustil si něco nadsázky – mohl si to *poněkud přiopilý Haklovým viděním světa snad dovolit*. A tak se v recenzi dovíme, že Haklův hrdina je *de facto zlomenej jak pstruh,* jeho *kámoška jménem Baruna je zjevně sebevědomá jako Barunka Panklová* (pusu tomu, kdo odhalí jakékoliv významové pouto) a *Pyšák i Hakl jsou v neskutečně těžké pohodě. Jinak to nelze vyjádřit.* Dále si zřejmě splete keseyovskou Big Sister s Big Mother (jedině že by *Pyšákovu šéfku* přirovnal k Velké matce, božskému archetypu plodivé síly, ale…) a otře se o Magdalénu Platzovou, jíž podsouvá zálibu *v takových těch pakárnách, které dojí poctivou českou „cíťa" literaturu*, rozuměj nadhled a laskavost. (Kolegyně Správcová ovšem tvrdí, že Linhartova „recenze" je ironií od počátku do konce, její kvalitu to ale ani při tomto čtení nijak zvlášť nevylepšuje.) Zlomeni jak pstruzi jsme však především z faktu, že taková recenze vyšla na portálu www.czlit.cz, *určeném k propagaci české literatury v zahraničí*. Východisko tu ale je: přestat takové nesmysly o *propagaci* tvrdit a konečně se prohlásit za normální literární časopis a pak po právu tisknout recenze třeba i tak podivné, jako je ta Linhartova. ***ace***

ERRATA č. 11/2008

Na straně 23 vyšla recenze Jiřího Staňka na knihu Andrése Sáncheze Robayny *V těle světa*, kterou vydalo nakladatelství *Agite/Fra, s. r. o.* Nakladatelem tedy není Petr Zavadil, nýbrž majitelé společnosti *Agite/Fra* **Erik Lukavský** a **Michal Rydval**. Část sbírky se správně jmenuje ***Kniha, za dunou***, nikoliv *Sbírka, za dunou*, a je to delší básnická skladba. Vynikajícím překladatelem textu není Petr Kučera (jak bylo v textu mylně uvedeno), nýbrž **Petr Zavadil** (jak bylo správně uvedeno v podtitulku recenze). Chyby vznikly kvůli nepozornosti a spěchu a byly přehlédnuty redaktorkou rubriky. Velmi se omlouváme nakladatelství i Petru Zavadilovi.

red

Tvar lze objednat e-mailem, telefonicky nebo poštou
tvar@ucl.cas.cz
Tvar, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1
tel.: 234 612 398, 234 612 399
cena pro předplatitele 22,– Kč